

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ НАКОПИЧЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ БІОМЕТРИЧНИХ ДАНИХ (ЗРАЗКІВ ДНК) У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**THE INTERNATIONAL STANDARDS FOR THE ACCUMULATION AND USE OF BIOMETRIC DATA (DNA SAMPLES) IN THE WORK OF POLICE**

**Горпинюк О.П., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Львівський державний університет внутрішніх справ**

Стаття присвячена міжнародним стандартам накопичення та використання біометричних даних (зразків ДНК) у діяльності правоохоронних органів. У законодавстві України не визначено чітких законодавчих рамок формування та використання біометричних даних, внаслідок чого правоохоронні органи наділені необмеженими дискреційними повноваженнями щодо формування баз даних з профілями ДНК. На підставі аналізу наукових праць, практики Європейського суду з прав людини та законодавчого досвіду окремих зарубіжних держав запропоновано вдосконалити норми КПК України щодо накопичення та використання біометричних даних (зразків ДНК) правоохоронними органами.

Ключові слова: біометричні дані, зразки ДНК, база даних для профілів ДНК, практика Європейського суду з прав людини, обмеження права на повагу до приватного життя, судовий контроль за відбиранням біологічних зразків для експертизи.

Статья посвящена международным стандартам накопления и использования биометрических данных (образцов ДНК) в деятельности правоохранительных органов. В законодательстве Украины не определено четких законодательных рамок формирования и использования биометрических данных, в результате чего правоохранительные органы наделены неограниченными дискреционными полномочиями по формированию баз данных с профилями ДНК. На основании анализа научных работ, практики Европейского суда по правам человека и законодательного опыта отдельных зарубежных государств предложено усовершенствовать нормы УПК Украины относительно накопления и использования биометрических данных (образцов ДНК) правоохранительными органами.

Ключевые слова: биометрические данные, образцы ДНК, база данных для профилей ДНК, практика Европейского суда по правам человека, ограничение права на уважение частной жизни, судебный контроль за отбором биологических образцов для экспертизы.

The article is devoted to international standards for the accumulation and use of biometric data (DNA samples) in the work of police. The legislation of Ukraine does not define clear legal frameworks for the formation and use of biometric data, resulting in law enforcement bodies having unlimited discretionary powers to form databases with DNA profiles. In particular, the term for which DNA data can be stored is not specified, the legal status of the persons from which such data (the suspect, the accused), the gravity of the crimes in which they are suspected cannot be detailed, which gives grounds for collecting such data, the absence of a special base data for DNA profiles obtained as a result of obtaining biological samples that facilitate identification and search for criminals. An analysis of the practice of the ECHR has shown that the Court finds that the interference with the right to respect for private life is justified by the selection of individuals in biological samples in order to protect against the most dangerous threats to national security, for the prevention of terrorism, the disclosure of violent crimes, etc.

In particular, the ECHR analyzes the proper quality of the national legislation regulating the issue of limiting the right to respect for private life by collecting and using biometric data in automated information resources. However, even if national legislation meets all the criteria for justifiable interference with privacy on the part of law enforcement authorities, the need for such an intervention in a democratic society is sought in order to achieve the legitimate aim and proportionality of such a restriction between public or public interests and the protection of the privacy of individuals. On the basis of the analysis of scientific works, the European Court of Human Rights practice and legislative experience of certain foreign states, it is proposed to improve the norms of the Criminal Procedure Code of Ukraine regarding the accumulation and use of biometric data (DNA samples) by police.

Key words: biometric data, DNA samples, database for DNA profiles, practice of the European Court of Human Rights, restriction of the right to respect for private life, judicial control over the selection of biological samples for examination.

Відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 26 ЗУ «Про національну поліцію» поліція наповнює та підтримує в актуальному стані бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України, стосовно осіб, затриманих за підозрою у вчиненні правопорушень (адміністративне затримання, затримання згідно з дорученнями органів правопорядку, затримання осіб органами досудового розслідування, адміністративний арешт, домашній арешт). Причому ч. 2 відповідної статті передбачає норму про те, що під час наповнення баз (банків) даних, визначених у п. 7 ч. 1 відповідної статті, поліція забезпечує збирання, накопичення біометричних даних (зразки ДНК). У зв'язку з цим виникають запитання щодо належного захисту та збереження найбільш вразливих персональних даних, адже у законі не визначено строк, на який можуть зберігатися дані ДНК, не деталізовано, від яких осіб можуть відбиратися такі дані, тяжкість злочинів, у вчиненні яких вони підозрюються, що дає підставу збирати такі дані. Причому вказівка у законі на дотримання органами національної поліції положень ЗУ «Про захист персональних даних» є дуже загальною та не вносить чіткості щодо відповідних питань. Жодним чином не деталізовано відповідні питання й у КПК України. Так, ч. 3 ст. 245 КПК України передбачає, що відбирання

біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, визначеними для проведення освідування особи, регламентованими ст. 241 КПК України. У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки, слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово. Жодних детальних роз'яснень щодо проведення ДНК-аналізу, підстав для такого аналізу, створення баз даних з відповідною інформацією, збереження таких даних та використання, наявність згоди особи та роз'яснень щодо можливого використання отриманих відомостей національним законодавством не визначено. Варто зазначити, що у лютому 2017 року Уповноваженою з прав людини В.В. Лутковською було підготовлено конституційне подання, у якому, посилаючись на низку міжнародних актів та практику ЄСПЛ, висловлювалось прохання визнати положення статті 26 ЗУ «Про національну поліцію» в частині, що дозволяє поліції під час наповнення баз даних забезпечувати збирання, накопичення біометричних даних у вигляді зразків ДНК, таким, що не відповідає положенням ст. 32 Конституції України (право на повагу до особистого життя). Першим результатом розгляду подання була ухвала

Конституційного Суду України (далі – КСУ) про відмову у відкритті провадження. У червні 2018 року діюча Уповноважена з прав людини Л.Л. Денісова відкликала зазначене конституційне подання. Однак згодом Велика Палата КСУ все ж таки прийняла рішення відкрити провадження і розібратись у справі. Однак остаточно 6 грудня 2018 року КСУ, на жаль, прийняв рішення про закриття провадження у справі на підставі відклику подання. Примітно, що у своїй окремій думці голова КСУ Станіслав Шевчук вказав на формальність підходу більшості суддів щодо вирішення порушених у поданні питань захисту прав і свобод людини, а особливе суспільне значення та необґрунтованість відклику, на його думку, мали б стримати КСУ від закриття провадження [1].

Щоб розібратись у ситуації, що склалась, доречно навести й позитивні сторони аналізованого законодавчого регулювання щодо збирання та накопичення поліцією даних ДНК під час відібрання біологічних зразків. Позитивними сторонами відбирання біологічних зразків є те, що ДНК розкриває чимало інформації про людину, – її етнічну приналежність, генетичні хвороби, родинні зв'язки тощо. Перевагами ДНК-аналізу під час розслідування злочинів є швидке і повне виключення з кола підозрюваних осіб, не причетних до вчинення злочину, ідентифікація осіб, які вчинили злочин, із високим ступенем вірогідності, надійність доказів під час розгляду кримінального провадження в суді. Метод ДНК-аналізу дозволяє встановити, що слід ДНК, вилучений з місця події, походить від даної особи; визначити, чи залишені відповідні сліди у різних місцях однією особою (при вчиненні аналогічних злочинів); визначити кожного із учасників злочину у випадках, коли сліди утворені шляхом змішування ДНК від кількох осіб; встановити, що окремі частини трупа, які не мають спільної лінії розтину, раніше належали одній особі; встановити, чи можуть дані чоловік і жінка бути батьками дитини, у випадках дітовбивства, крадіжки, підміни дітей, спірного батьківства; ідентифікувати останки жертв, коли пред'явленням для впізнання зробити це неможливо, а близькі родичі загиблого (батько, мати) живі [2].

Над питаннями використання даних ДНК-аналізу, зокрема під час розслідування злочинів, працювали такі вітчизняні правники, як О.В. Баулін, О.М. Дуфенюк, В.П. Захаров, О.В. Лускатов, Г.В. Мудрецька, В.І. Рудешко, О. Татаров тощо. Автори, які досліджують зазначені питання, вказують на проблеми, пов'язані із формуванням Національної бази генетичних ознак. Всі наявні лабораторії в Україні не задовольняють потреби МВС у сприянні розкриттю та розслідуванню злочинів. Найкращим рішенням цієї проблеми могло б стати створення єдиного банку даних ДНК аналізу, що вже давно практикується в Європі. Створення вкрай необхідної для правоохоронних органів єдиної Національної бази обліку генетичних ознак людини стримується через відсутність чіткого законодавчого врегулювання цього питання і недостатньої кількості й потужності наявних ДНК-лабораторій. Водночас названі автори майже не торкаються питання дотримання права на повагу до приватного життя внаслідок відбирання зразків ДНК в підозрюваних осіб, створення та використання профілів з відповідними даними. Висловлюють й заперечні позиції щодо створення баз даних з ДНК. Наголошується на тому, що у випадку їх створення, кожна людина стане потенційним підозрюваним у кожному злочині, що вчиняється в країні. Так, загальна база даних ДНК дозволить розкривати більше злочинів, але її створення загрожуватиме громадянам втратою особистої свободи, незалежності і таємниці приватного життя [3, с. 142-150]. Сказане підтверджується й повідомленнями у ЗМІ про стрімке збільшення в світі кількості інформації про ДНК різних осіб, що зберігається в цифрових базах, доступ до яких можна отримати, маючи лише з'єднання з інтернетом. При-

чому можна проводити пошук далеких родичів без персонального аналізу ДНК, на основі наявних даних з баз по злочинцях [4]. Інформація, отримана з ДНК, цілком відрізняється від інших отриманих біометричних даних (наприклад, зразків пальців), а відобути відомості із зразків тканин – це інформація підвищеної конфіденційності. ДНК – це унікальний ідентифікатор, який допомагає правоохоронним органам знайти правильного підозрюваного і усунути неправильного підозрюваного. Насправді, ДНК більш точна, ніж фотографії або відбитки пальців, тому інтерес уряду до його отримання ще сильніший. Зокрема, зразки ДНК можуть забезпечити розуміння сімейних зв'язків, фізичних атрибутів, генетичних мутацій, родичів і схильності до хвороб [5, с. 67]. Тому, зрозуміла річ, потрібно регулювати можливості державної влади щодо використання такої інформації, на кшталт, передбачити можливість використання таких баз даних лише для розслідування насильницьких злочинів та дозволити доступ до них якомога меншій кількості осіб, передбачити їхню персональну відповідальність за витік інформації. Щоб досягнути захищеності такої вразливої інформації, необхідне належне законодавче врегулювання. В Україні ж через відсутність чітких законодавчих рамок формування та використання таких біометричних даних склалась ситуація, за якої правоохоронні органи наділені необмеженими дискреційними повноваженнями щодо формування баз даних з профілями ДНК. Тому мета статті полягає у тому, щоб на підставі аналізу наукових праць вітчизняних правників, практики ЄСПЛ та законодавчого досвіду окремих зарубіжних держав здійснити спробу виокремлення деяких чітких законодавчих рамок щодо наявних за Законом України «Про національну поліцію» та КПК України повноважень правоохоронних органів у формуванні профілів ДНК.

Під час розгляду вказаного питання слід керуватись положеннями Конвенції Ради Європи від 28 січня 1981 року «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних». Відповідна Конвенція ратифікована Україною, а її положення поширюються в тому числі й на ті бази даних, які формують органи національної поліції, інші правоохоронні органи. Тому повне виконання норм цієї Конвенції є обов'язковим. Потрібно зауважити, що Рада Європи для уточнень положень Конвенції також видала низку рекомендацій щодо обробки найбільш вразливих персональних даних, якими слід також керуватись у правозастосовній діяльності. Зокрема, до таких рекомендацій належить Рекомендація Комітету Міністрів № R (87) 15 державам-членам, що регулює використання персональних даних у секторі поліції, від 17 вересня 1987 р. [6, с. 253]. Найбільш сучасним міжнародним документом у сфері захисту персональних даних є Директива 95/46/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» від 24 жовтня 1995 р., на положеннях якої повністю базується Закон України «Про захист персональних даних» [7, с. 17]. Крім того, потрібно враховувати положення Рекомендації R (92)1 про використання аналізу дезоксирибонуклеїнової кислоти (ДНК) в рамках провадження за кримінальними справами від 10 лютого 1992 р. Із названих рекомендаційних міжнародних документів слідує низка вимог, які стосуються як якості національного законодавства, що повинно регулювати відповідну сферу, так і поведінки працівників правоохоронних органів, які здобувають біометричні дані від підозрюваних, обвинувачених та заносять їх у автоматизовані інформаційні ресурси. Найбільш вагомими слід назвати наступні вимоги: зберігання даних має суворо обмежуватися, особливо у секторі діяльності поліції; збирання даних можливе лише для запобігання реальної небезпеки або припинення конкретного злочину; обробка найбільш вразливих даних має обмежуватися тим, що є

абсолютною необхідністю для проведення конкретного розслідування; необхідність повідомляти суб'єкта персональних даних, які збиралися без його відома про таке збирання, якщо таке розкриття не перешкоджатиме розслідуванню; обов'язок забезпечувати своєчасне знищення персональних даних, якщо вони більше не потрібні для цілей, заради яких вони зберігалися.

Підстави та порядок використання даних ДНК, інших біометричних даних, викладені у названих вище рекомендаціях, лягли в основу правових позицій Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) щодо захисту права на повагу до приватного життя. Загалом найчастіше ЄСПЛ констатує виправданість втручання у право на повагу до приватного життя шляхом відбирання в особи біологічних зразків з метою захисту від найбільш небезпечних загроз національній безпеці, для запобігання тероризму, розкриття насильницьких злочинів тощо. Причому ЄСПЛ аналізує належну якість національного законодавства, яке регламентує питання обмеження права на повагу до приватного життя, шляхом збирання та використання біометричних даних в автоматизованих інформаційних ресурсах (наприклад, справа «М.К. проти Франції» від 18 квітня 2013 року [8] – відсутність належної якості законодавства через невизначення мети збирання біометричних даних, тяжкості злочинів, диференціації осіб, щодо яких можливе збирання даних, занадто тривалий строк збирання даних). Однак навіть якщо національне законодавство відповідає усім критеріям виправданого втручання у приватне життя зі сторони правоохоронних органів, досліджується необхідність такого втручання у демократичному суспільстві заради досягнення легітимної цілі та пропорційність такого обмеження між суспільними чи державними інтересами та захистом приватного життя осіб (наприклад, справа «С. і Марпер проти Сполученого Королівства» від 4 грудня 2008 року [9] – збирання персональних даних, яке не було обмежене в часі, становило непропорційне втручання у право заявників на повагу до приватного життя). Відсутність хоча б одного обмежувача з позиції ЄСПЛ є порушенням права на повагу до приватного життя. Аналіз рішення ЄСПЛ у справі «Peruzzo and Martens v. Germany» від 4 червня 2013 року [10], яке стосується збору та збереження профілів ДНК засуджених та відповідного процесуального законодавства ФРН, дозволяє вказати на певні позитивні норми, які можна було б запровадити у вітчизняному КПК. У зазначеному рішенні ЄСПЛ вказав на достатні гарантії процесуального законодавства ФРН та відхилив скаргу заявників щодо втручання у їхнє право на повагу до приватного життя через проведення щодо них генетичного аналізу для встановлення профілю ДНК та збереження даних з метою майбутніх розслідувань злочинів. У рішенні вказано, що Кримінальний процесуальний кодекс ФРН передбачає збереження профілів ДНК після проведення генетичного аналізу в офісі Федеральної кримінальної поліції протягом не більше як десять років (стаття 81(g)). ЄСПЛ визнав наявність правомірної мети збереження даних ДНК для попередження нових злочинів, захисту прав інших осіб, встановив достатні засоби правового захисту, оскільки збереженню за законодавством ФРН підлягають тільки персональні дані підозрюваних за вчинення тяжких злочинів або злочинів проти сексуальної самовизначеності (за вчинення яких підозрювалися заявники), а також узяв до уваги те, що такі дані можуть передаватися лише органам кримінального переслідування для кримінальних проваджень чи з метою надання міжнародної допомоги.

Враховуючи загальнообов'язковість практики ЄСПЛ для правозастосування в Україні, можна констатувати порушення взятих на себе зобов'язань через відсутність у вітчизняному процесуальному законодавстві підстав та порядку збирання, збирання й використання даних ДНК, інших біометричних даних в автоматизованих інформа-

ційних ресурсах. Причому ст. ст. 26 ЗУ «Про національну поліцію» є такою, що не встановлює жодних обмежень дискреційних повноважень працівників правоохоронних органів та порушує право особи на повагу до приватного життя. Представники правозахисних організацій, фахівці у галузі права вже неодноразово висловлювались про необхідність запровадження належного законодавства в Україні щодо вказаної проблематики, проте жодного проекту Закону розроблено ще не було. Можна навести також кілька норм із процесуальних законів окремих зарубіжних держав, де процедури відбору біологічних зразків та формування профілів ДНК значною мірою регламентовані, порівняно з вітчизняним законодавством, що сприяєможливому запозиченню позитивного досвіду, та проведення подальших напрацювань у відповідній сфері.

У КПК Федеративної Республіки Німеччина (далі – ФРН), КПК Республіки Франція (далі – Франція) та КПК Швейцарської Конфедерації (далі – Швейцарія) чітко визначено перелік злочинів чи навіть певних адміністративних правопорушень, у вчиненні яких підозрюється особа і для розслідування яких необхідно провести аналіз ДНК. За нормами КПК ФРН – це підозра у вчиненні злочинів особливої значущості: проти життя, тілесної недоторканості, особистої свободи або сексуального самовизначення (ст.ст.81 (g) («ДНК-аналіз та встановлення особи» та 81 (h), «ДНК-аналіз щодо інших осіб»)) [11, с. 109]. Процесуальний кодекс Швейцарії чітко визначає, що створення ДНК-профілю можливе для розслідування тяжких злочинів або правопорушень. Відбирання таких зразків є можливим від обвинувачених, інших осіб, здебільшого жертв злочину, для відмежування біологічних зразків від зразків особи, яку обвинувачують, померлих, біологічного матеріалу, що стосується вчинення злочину (ст.255)[12]. У КПК Франції створена Національна автоматизована база даних для профілів ДНК, що формується під судовим контролем, для розміщення профілів ДНК, отриманих в результаті отримання біологічних слідів чи від осіб, засуджених за конкретні посягання, щоб полегшити ідентифікацію та пошук злочинців. Відповідні дані зберігаються у базі за наказом поліції, на прохання районного прокурора або слідчого судді. Відповідна база даних охоплює профілі та сліди ДНК, що стосуються широкого кола злочинів та правопорушень: правопорушення сексуального характеру, злочини проти людяності, умисні насильницькі злочини, катування, злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, злочини проти свободи людини, пов'язані з торгівлею людьми, пов'язані з експлуатацією, жебрацтвом та загрозою неповнолітнім, злочини проти власності, порушення фундаментальних інтересів нації, терористичні акти, правопорушення, пов'язані з обробкою або відмиванням доходів, отриманих внаслідок вчинення будь-якого із злочинів, зазначених вище (ст. 706-55) [13].

Примітно, що у всіх нормах зарубіжного процесуального законодавства передбачено обов'язковий судовий контроль за здійсненням відповідного генетичного дослідження, адже воно можливе за письмовим розпорядженням судді та за згодою особи. Цілком виправдано, що за нормами КПК ФРН, відбирання зразків клітин без письмової згоди особи може бути проведене лише з розпорядження судді, а особі, яка дає згоду на дослідження, слід роз'яснити, з якою метою будуть використані отримані дані [11, с. 109]. За нормами КПК Швейцарії, суд може задовольнити право прокурора примусово створити ДНК-профіль від особи, що має специфічні характеристики, що свідчать про причетність до вчинення злочину (ст. 256). Потрібно зауважити, що за КПК України, відбирання біологічних зразків у примусовому порядку вимагає застосування процедури, передбаченої ст.ст. 160-166 КПК (тимчасовий доступ до речей та документів), тобто може бути реалізовано тільки на підставі ухвали слідчого судді, що безумовно є виправданим з огляду на захист конституційних

прав особи. Доречним є прописане положення у зарубіжному законодавстві, за яким поліція має право взяти генетичні матеріали неінвазивними методами та створити ДНК-профіль зразків, що належать до злочину. Якщо ж слід застосовувати інвазивні методи, обов'язково залучається лікар чи певний спеціаліст (ст. 258 КПК Швейцарії). Видається, що таке правило слід прописати й у вітчизняному законодавстві, зокрема про те, що обов'язковою умовою отримання біологічних зразків є проведення його акредитованим лікарем, оскільки такі маніпуляції потребують спеціальних медичних знань. За вітчизняним законодавством, зокрема згідно з Правилами проведення судово-медичних експертиз (досліджень) у відділеннях судово-медичної імунології бюро судово-медичної експертизи, затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України № 6 від 17 січня 1995 р., зразки крові у осіб, які проходять у справі, зазвичай повинні відбиратися у зазначених відділеннях. Якщо забір зразків крові проводиться поза відділенням, він повинен проводитися особою, яка володіє певними навичками для проведення такої маніпуляції.

Однак вітчизняні правники зауважують, що в дійсності відбувається все по-іншому. Біологічні зразки відбираються не лікарем чи судово-медичним експертом, а слідчим чи оперативними працівниками (при цьому не завжди використовуються для цього інструменти, які здатні убезпечити особу від набуття різного роду хвороб) в місцях перебування затриманого чи арештованого, кабінеті слідчого, приміщенні суду тощо [14]. Тому цілком виправдано є пропозиція про необхідність розробити Інструкцію про порядок та умови здійснення примусового відібрання біологічних зразків, в якій обов'язково передбачити порядок здійснення такої маніпуляції, умови її проведення (місце проведення та стан здоров'я особи, у якій слід відібрати зразки), з дотриманням санітарних норм та інших нормативів, що виключали б можливі шкідливі наслідки для здоров'я особи, у якій вони відбираються [14].

Видаються вартими уваги для можливого запозичення у національне законодавство порядок та строки збереження інформації з профілями ДНК. Доречним, зокрема, є положення в аналізованих процесуальних актах про те, що отримані біологічні зразки та інформація про особу повинні одразу знищуватися, якщо вони більше не потрібні для майбутніх розслідувань. Так, за нормами КПК ФРН, органи поліції відповідно до законів про поліцію вправі використовувати персональні дані, що отримані у кримінальному провадженні. Відповідно до ч. 2 ст. 484 КПК ФРН «Використання інформації в цілях майбутніх проваджень», якщо обвинувачений виправданий судом або відкриття судового провадження проти нього відхилене і оскарженню не підлягає, або провадження остаточно закрито, то зберігання інформації, внесення до неї змін та використання будь-яких персональних даних не допускається, якщо з мотивувальної частини рішення випливає, що зацікавлена особа діяння не вчинила або не вчинила протиправно [11, с. 352].

Розділ 6 КПК Швейцарії спеціально врегульовує порядок фіксації ідентифікаційних даних, включаючи фізичні характеристики, відбитки, зразки частин тіла. Зокрема, відповідно до ст. 260 поліція, прокурор і суд або керівник провадження можуть призначати запис ідентифікаційних даних. Так само, як і в КПК ФРН, у КПК Швейцарії передбачено правило, що документи, які ідентифікують обвинуваченого, можуть бути збережені для наступних розслідувань у разі обґрунтованої підозри вчинення посягань. Однак такі дані можуть бути збережені і використані за згодою керівника провадження протягом максимум 10 років з моменту прийняття відповідного рішення. Якщо ж стане відомо, що немає жодної необхідності зберігати та використовувати ідентифікаційні дані, вони мають бути негайно знищені. Матеріали ж, що іденти-

фікують усіх інших осіб, крім обвинуваченого, повинні бути знищені якнайшвидше (ст. 261) [12]. Відповідно до положень КПК Франції [13] профілі ДНК із баз даних видаляються за вказівками районного прокурора або за його власною ініціативою, або на прохання зацікавленої особи, якщо їх зберігання більше не є необхідним з урахуванням мети файлу. Співробітники судової поліції можуть також за власною ініціативою або на прохання прокурора порівняти ДНК профілі будь-якої особи, щодо якої існує будь-яка вірогідна причина або підстави підозрювати, що вона скоїла злочин або правопорушення, з будь-якими даними в базі даних, але ці профілі можуть не зберігатися. Працівник судової поліції може отримати або контролювати отримання біологічного зразка від осіб. Перед проведенням цієї процедури він може перевірити, чи генетичний профіль відповідної особи ще не зберігається у національній автоматизованій базі даних профілів ДНК. Здійснення цього профілювання працівники судової поліції можуть доручити будь-якій особі, яка зареєстрована у списку судових експертів. Примітно, що у Франції та Швейцарії, крім регламентованих процедур відібрання біологічних зразків, діють окремі нормативні акти щодо захисту персональних даних в базах даних, які створюють додаткову гарантію від можливих зловживань з ідентифікаційними даними. Зокрема, згідно з положеннями КПК Франції умови використання та тривалість збереження даних у базі регламентуються на підставі Указу Консульту про прийняття рекомендацій Національної комісії з захисту даних (ст. 706-54). Поряд з тим, у Швейцарії діє спеціальний DNA Profiling Act від 20 червня 2003 року, який також застосовується до врегулювання таких процедур та на який є посилання у КПК цієї держави.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу вітчизняного та зарубіжного законодавства, практики ЄСПЛ можна сформулювати деякі пропозиції щодо вдосконалення чинного КПК України. Видається, що відібрання зразків ДНК повинно регулюватися окремим розділом КПК України. Обмеження врегулювання такої процедури лише нормою про те, що відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами про проведення освідування, є недостатньою гарантією захисту конституційних прав (заборона дослідів над людиною, особиста недоторканність, право на життя, приватність) під час здійснення таких слідчих дій. У окремому розділі КПК України має бути прописано правовий статус особи, від якої може бути відібрано зразок ДНК (підозрюваний, обвинувачений). Обов'язковою умовою отримання біологічних зразків є проведення його акредитованим лікарем, оскільки такі маніпуляції потребують спеціальних медичних знань. Необхідно встановити правило, що формування ДНК-профілів допустиме від осіб, підозрюваних у вчиненні вбивств, серійних вбивств, що вчиняють злочини, пов'язані із сексуальним насильством, раніше судимих осіб, за вчинення тяжких злочинів проти життя та здоров'я особи, злочинців, що вчиняють посягання, поєднані з проникненням до приміщень. Видається доречним сформулювати перелік статей, які передбачають такі злочини, і закріпити в окремій нормі, наприклад, як це прописано для негласних слідчих дій у главі 21 КПК України. Доцільно вказати правовий статус осіб, ДНК-профілі яких підлягають збереженню (наприклад, лише обвинувачений, засуджений). Так само необхідно чітко регламентувати строки збереження ДНК-профілю, що дозволяє ідентифікувати особу обвинуваченого, зокрема не більше, як протягом десяти років і лише у випадках наявності обґрунтованої підозри вчинення нових злочинів і у зв'язку з тим необхідністю збереження для майбутніх розслідувань. У іншому випадку такі ідентифікаційні дані повинні бути знищені. Безперечно назріла потреба у чіткому регулюванні формування та ведення спеціальної бази даних для профілів ДНК, отриманих внаслідок генетичних досліджень (отри-

мання біологічних зразків), щоб полегшити ідентифікацію та пошук злочинців. Зі стрімким зростанням терористичної діяльності, масовим поширенням транснаціональної злочинності така необхідність надалі буде тільки зростати.

Необхідністю є також створення Інструкції про порядок та умови здійснення примусового відібрання біологічних зразків, в якій обов'язково передбачити порядок та умови її проведення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кушнір Ірина. ДНК: чому краш-тест система не пройшла. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2019/01/7/203168/> (дата звернення 04.03.2019).
2. Методичний лист щодо можливостей експертизи ДНК-аналізу, механізму вилучення об'єктів дослідження. URL: <http://uasol.com/index.php?aid=2838> (дата звернення 04.03.2019).
3. Комаха В.О., Кривда Г.Ф., Сиволап Ю.М. До питання відносно проблеми створення інформаційної бази даних з метою ідентифікації рецидивістів за ознаками ДНК. *Інформаційне забезпечення протидії організованій злочинності*: зб. наук. статей / за ред. М.П. Орзіха, В.М. Дрьоміна. Одеса : ФЕНІКС, 2003. С. 142–150.
4. Геномні хакери продемонстрували, що жодна ДНК вже не анонімна. URL: <http://www.otipharm.com/genomni-hakeri-prodemonstruvali-shho-zhodna-dnk-vzhe-ne-anonimna/> (дата звернення 05.03.2019).
5. Peggy J.Parks. DNA Evidence and Investigation (Current issues). 2010. 96 p.
6. Посібник з європейського права у сфері захисту персональних даних. К.: К.І.С., 2015. 216 с.
7. Бем М.В., Городиський І.М., Саттон Г., Родіоненко О.М. Захист персональних даних: Правове регулювання та практичні аспекти: науково-практичний посібник. Київ : К.І.С., 2015. 220 с.
8. Проблемы биоэтики в свете судебной практики Европейского Суда по правам человека / Совет Европы / Европейский Суд по правам человека, 2016. 138 с. URL: www.echr.coe.int (дата обращения 03.04.2019).
9. Постановление Большой палаты Европейского суда по правам человека от 4 декабря 2008 года №№ 30562/04, 30566/04 «S. и Марлер против Соединенного Королевства». URL: <http://eurcourtcourt.ru> (дата обращения 04.03.2019).
10. Справа «Peruzzo and Martens v. Germany», рішення ЄСПЛ від 04.06. 2013 №№ 7841/08, 57900/12. URL: file:///D:/кримправ_ЄСПЛ/біометричні_дані/PERUZZO%20AND%20MARTENS%20v.%20GERMANY.pdf (дата звернення 03.04.2019).
11. Савченко В.А., Соловій Я.І., Фелик В.І., Юрчишин В.Д. Основи кримінального процесу Федеративної республіки Німеччини: навч. посіб. Харків : Право, 2017. 372 с.
12. Criminal Procedure Code of the Swiss Confederation (2007, amended 2017). URL: https://www.legislationline.org/download/action/download/id/7512/file/Swiss_CPC_2007_am2017_en.pdf (дата звернення 01.03.2019)
13. Criminal Procedure Code of the French Republic. URL: https://www.legislationline.org/download/action/download/id/6383/file/France_CPC_am2016_fr.pdf (дата звернення 01.03.2019)
14. Татаров Олег. Силове відібрання біологічних зразків – порушення прав громадян. Ліга. Блоги. URL: <https://blog.liga.net/user/otatarov/article/23187> (дата звернення 03.04.2019).

УДК 343.982.4

СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПІДПИСІВ

CURRENT OPPORTUNITIES OF EXPERT RESEARCHES OF SIGNATURES

Грига М.А., к.ю.н.,
старший науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності
Національна академія внутрішніх справ

Стаття присвячена висвітленню можливостей досліджень підписів на сучасному етапі розвитку експертології. Акцентовано на необхідності й доцільності комплексного підходу до вивчення цих почеркових об'єктів, а також окреслено перспективи використання новітніх методів досліджень як альтернативних, зважаючи на обмежений обсяг графічної інформації, що міститься в підписі, відповідно до традиційних методик.

Ключові слова: підпис, експертиза, дослідження, ознаки, ідентифікація, методика.

Статья посвящена освещению современных возможностей исследования подписей. Акцентируются на необходимости и целесообразности комплексного подхода к изучению данных почерковых объектов, а также очерчены перспективы использования новейших методов исследований как альтернативных, учитывая ограниченный объем графической информации, которая содержится в подписи, в соответствии с традиционными методиками.

Ключевые слова: подпись, экспертиза, исследование, признаки, идентификация, методика.

The article is devoted to the coverage of modern capabilities of expert researches of signatures in the framework of the solution of identification and diagnostic tasks, including solving complex issues such as setting the date of signature; the chronological sequence of execution of the intersecting strokes, as well as the question of the sequence of drawing the requisites in the document in the absence of sections of the cross-section of the signature strokes with the printed text, the seal of the seal, etc.

The necessity and expediency of an integrated approach to the study of such handwriting objects is emphasized. It has been established that signatures are most often studied within the framework of the handwriting, as well as the technical expertise of documents. At the same time, the prospects for their study are outlined, taking into account the achievements of other expert assessments and related fields of knowledge (graphology, psychophysiology, biomechanics, etc.). In addition, given the limited amount of graphical information contained in the signature in accordance with traditional methods, it is proposed to use the possibilities of alternative signatures research methods, in particular instrumental and quantitative, as well as automated systems and software systems.

The basic problems of the application of alternative methods of signatures research, in particular the complexity of researches, the lack of qualified specialists and the necessary software are determined. Perspective directions of improvement of signatures researches are established.

Key words: signature, expertise, research, signs, identification, methodology.